

Степанова Т. Педагогическое творчество в подготовке будущих специалистов дошкольного образования к профессиональной деятельности

В статье раскрыто значение формирования у студентов профессиональных способностей, способности к творческому труду, профессиональному развитию, что делает их конкурентноспособными на рынке труда. Очерчиваются функции преподавателя высшего учреждения образования, его умения, направленные на творческое взаимодействие со студентами, и использование интерактивных приёмов, направленных на актуализацию знаний и умений студентов.

Ключевые слова: творчество, педагогическое творчество, творческий труд, функции преподавателя, воспитание, обучение.

Stepanova T. Pedagogical creativity in training of preschool education future specialists to professional activity

The article reveals the importance of students' professional abilities formation, ability to creative work, professional development, which makes them competitive in the labor market. The functions of the higher educational establishment teacher, his skills aimed at creative interaction with the students, and the use of interactive methods aimed at updating knowledge and skills of students are outlined.

Key words: creativity, pedagogical creativity, creative work, functions of the teacher, education, training.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2017

УДК: 372.462

Анна СТРУК

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри фахових методик і технологій початкової освіти Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна
e-mail: xmyrkax@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ДІТЕЙ ШЕСТИРІЧНОГО ВІКУ

У статті висвітлено словникову роботу молодшого школяра. Словникова робота в початковій школі є систематична яка спрямована на оволодіння учнями незнаних або складних для їхнього засвоєння словами і передбачає розгляд усіх аспектів слова.

У процесі словникової роботи поглиблюється розуміння учнями того, що слова називають усі явища дійсності, що слово і те, що воно називає (предмет, дія, ознака), – це різні речі, які школярі мають навчитися чітко розмежовувати. Учені-методисти наголошують, що будь-яка словникова вправа, під час виконання якої учні з'ясовують семантику слова, встановлюють смислові зв'язки тощо, перетворюється на лексичну вправу. Водночас традиційні лексичні вправи, приміром, на групування або заміну одного слова іншим, синонімічним, залишаються мовними дотти, доки вони виконуються ізольовано від тексту, від мовленнєвої ситуації. Якщо ж словникова вправа має на меті добір, заміну лексичних одиниць у тексті, у зв'язному висловлюванні, вона з мовної перетворюється на мовленнєву.

Ключові слова: збагачення словникового запасу дітей, народознавча лексика, особливості збагачення, словниковий запас, словникова робота, початкова школа.

Словникова робота визначається як система навчально-виховної роботи над словом, яка охоплює засвоєння учнями нових слів і значень, відтінків значень, емоційно-експресивного забарвлення слів, сфер їх уживання, їх багатозначності і переносних значень, засвоєння синонімів, антонімів, паронімів, омонімів, тощо.

Лінгводидактика розмежовує поняття “вивчення лексики” і “лексична (словникова) робота”, хоч обидва вони тісно пов'язані між собою, насамперед спрямованість на засвоєння лексичного багатства мови, оволодіння словом як одиницею

мови і мовлення. Різноманітна планомірна словникова робота, що має місце на всіх уроках уже в 1 класі, спирається спочатку на елементарні уявлення дітей про лексичні явища.

У методиці ці поняття дуже часто ототожнюються. Однак, низка вчених (М. Баранов, Г. Іваницька, Т. Ладиженська, М. Пентилюк, Н. Черноусова) обґрунтовують відмінності між ними. Автори зауважують, що учителі досить часто не мають уявлення про різницю між цими поняттями і тонкощами саме словникової роботи. На думку методистів, ознайомлення зі словом як основною

лексичною одиницею відбувається у 5 класах, а робота над збагаченням словникового запасу учнів починається вже з першого класу.

У процесі тривалого розвитку теорії і практики вітчизняної лінгводидактики питання словникової та лексичної роботи досліджували такі провідні українські вчені, як О. Білецький, О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, В. Мельничайко, В. Онищук, М. Пентилюк, Л. Рожило, О. Савченко та інші. Серед вітчизняних методистів немає єдиного, загальноприйнятого розуміння словникової роботи. Більшість авторів розглядає словникову роботу як сукупність цілеспрямованих і систематичних вправ з метою засвоєння учнями лексичних, граматичних, вимовних і орфографічних норм літературної мови (П. Грушников, Н. Костроміна, І. Олійник).

Мета статті – розкрити особливості словникової роботи молодшого школяра.

Словникова робота в початковій школі є систематичною, спрямованою на оволодіння учнями незнайомих або складних для їхнього засвоєння слів і передбачає розгляд усіх аспектів слова.

М. Львов у методиці словникової роботи виділяє чотири напрями: 1) збагачення словника (засвоєння нових слів, а також нових значень вже відомих слів); 2) уточнення словника, яке включає: наповнення змістом тих слів, котрі засвоєні учнями не зовсім точно; засвоєння лексичної сполучуваності слів; засвоєння багатозначності слів, їх контекстуального значення; засвоєння лексичної синоніміки та тих відтінків смислових значень слів, їх емоційного наповнення, котрі властиві окремим синонімам в синонімічній групі; 3) активізація словника – перенесення якомога більшої кількості слів із словника пасивного в словник активний; 4) уникнення, відхилення нелітературних слів, переведення їх з активного словника в пасивний [4].

У сучасній лінгводидактиці визначено основні завдання збагачення словникового запасу. З-поміж них: поступове кількісне поповнення індивідуального словника, уточнення лексичного значення та сфери використання відомих слів, ознайомлення з новими лексичними значеннями наявних у словнику учнів багатозначних слів, використання паралельних лексичних і граматичних форм як засобу збагачення, вираження та урізноманітнення мовлення, вилучення з активного словникового запасу позалітературних елементів, суржику, засвоєння власне української лексики, розвитку мовного чуття, естетики слова, виховання потреби активного використання національних етикетних формул”.

Як зауважує Т. Потоцька, збагачення словника полягає не стільки в його кількісному попов-

ненні, скільки в якісному вдосконаленні, а саме в усвідомленні значення кожного слова і засвоєнні сфери вжитку лексичних засобів рідної мови. Недостатня увага на уроках рідної мови до семантики слова стримує розвиток лексичного запасу молодших школярів, їхнього мислення й мовлення. Піклування педагога про кількісне зростання словника часто призводить до того, що в дитяче мовлення потрапляють “пусті” слова, не пов’язані з об’єктивною реальністю [6].

На думку, К. Патріної діти насамперед засвоюють основні значення слова і правильно його пояснюють, а переносне значення пояснюють, виходячи з основного. Особливі труднощі, за словами автора, становлять для дітей розуміння фразеологічних зворотів, загадок, прислів’їв, народознавчої лексики. Основний шлях навчання дітей розуміння переносного значення це використання чуттєвого досвіду дітей і прийомів пояснення, зіставлення, тлумачення [5].

Водночас розвиток словника залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Отже, інформація щодо кількісного складу словника дітей на різних вікових етапах у літературних джерелах не завжди збігається. Крім того, індивідуальні розбіжності в цьому віці дуже істотні. Однак важливим є не кількісне накопичення словника, а його якісний розвиток, адже усвідомлення дитиною значення слів позначається на загальному рівні її психічного розвитку, зокрема на інтелектуальному.

В. Дружененко, виходячи з психологічної характеристики дій учня (рецепції, репродукування і продукування) з обсягу висловлювання (рівень фрази / речення понадфразової єдності), що сприймає, репродукує або продукує учень; з якості навички, яку слід сформувати на цьому етапі, тобто характеру дій учнів із новим мовним матеріалом, виокремлює такі етапи формування лексичних умінь і навичок:

1. Орієнтовно-підготовчий, під час якого учні знайомляться з новим лексичним матеріалом, що подається в ситуації, коли школярі виконують певні мовленнєві (в окремих випадках – мовні) дії за зразком або пам’яткою.

2. Репродуктивний, під час якого має місце автоматизація дій учнів з новим мовним матеріалом і новими лексичними одиницями в аналогічних ситуаціях мовлення, головним чином, на рівні фрази / речення (в окремих випадках – слова або словосполучення), на понадфразовому рівні – діалогічної та монологічної єдності.

3. Продуктивний, коли має місце подальша автоматизація дій учнів із новим мовленнєвим матеріалом на рівні понадфразової єдності. Новий матеріал використовується разом з тим, що

вивчався раніше, завдяки чому формується така якість навички, як стійкість, продовжується формування її автоматизованості та гнучкості. Здійснюється вдосконалення дій учнів з лексичними одиницями. Результат – ситуативне використання засвоєних лексичних одиниць під час висловлювання своїх думок в усній (говоріння) та письмовій (письмо) формах, а також контекстне розуміння лексичних одиниць під час читання та аудіювання.

За допомогою слова дитина може керувати своїм сприйняттям, уявленням, пам'яттю, діями. Таким чином, зі слова народжується не тільки подвійний світ, а й вольова дія. Завдяки лексемі дитина оволодіває соціальним досвідом, запозичуючи його від дорослих, використовуючи мовлення як джерело, провідник інформації.

Вивчення своєрідності опанування лексики учнями дозволяє констатувати, що практичне засвоєння слова дитиною не обмежується називанням предмета, дії, якості. Його семантична (смилова) структура значно складніша і це накладає певний відбиток на процес засвоєння справжньої значеннєвої структури слова.

Крім засвоєння прямого референтного або денотативного значення слова, для здійснення повноцінної мовленнєвої діяльності дитина має засвоювати ще й асоціативне значення слова, оскільки воно неминуче впливає на прояв додаткових зв'язків-слів, близьких за конкретною ситуацією з минулим досвідом. Слово, вимовлене або почуте малюком, викликає низку образів і конотативно пов'язаних із ним слів.

Як справедливо стверджує Л. Калмикова, слово дає змогу дитині автоматично й непомітно для неї аналізувати предмет, передаючи їй досвід поколінь, що склався щодо цього предмета в історії етносу й суспільства. Називаючи предмет, дитина аналізує його не на підставі конкретного власного досвіду, а передає систему суспільно сталих знань про функції цього предмета. Слова використані дитиною з урахуванням їх предметної віднесеності, а також з погляду їх значення, стають для неї основою системи кодів, що забезпечують перехід людини, яка росте й розвивається, у новий вимір здатності позначати речі й оперувати ними не в чуттєвому, а раціональному плані, абстрагуючись, віддаляючись від конкретних речей.

Важливе значення в оволодінні дитиною побудовою фрази мають семантичні поля, що стоять за кожним словом, комплекси асоціативних значень, які мимоволі з'ясовуються в процесі сприйняття даного слова. Слова, що входять в обсяг певної семантичної групи, відзначаються більшою доступністю, ніж інші й саме це полегшує дітям їх вибір із багатьох інших слів.

Як наголошує М. Вашуленко, знання лексичного значення слова і вміння його визначати відіграють важливу роль у поповненні словникового запасу молодших школярів, у їхньому мовленнєвому розвитку. Адже зв'язне мовлення учнів має ґрунтуватися на їхньому словниковому запасі, на вмінні знаходити для вираження думки відповідні лексичні засоби та співвідносити їх зі сферою вживання, з орієнтацією на стильову особливість створюваного тексту. Тому, на думку дослідника, майбутніх спеціалістів початкової ланки освіти в процесі роботи над різними розділами методики викладання української мови, а особливо над методикою розвитку мовлення, необхідно навчити добирати завдання, які забезпечують тісний взаємозв'язок лексико-граматичних знань та розвитку мовленнєвих умінь і навичок учнів [1].

Формування лексичного складу мовлення передбачає дотримання основних завдань, поетапного змісту, методів, прийомів роботи, закономірностей засвоєння словника.

Л. Федоренко визначено закономірності формування мовної діяльності в онтогенезі. Перша закономірність полягає в тому, що мовлення формується при здатності чітко артикулювати звуки, вимовляти їх, розуміти і сприймати слухові відчуття; друга засвоюється за умови, якщо набувається здібність (властивість) розуміти лексичні й граматико-семантичні значення мовних одиниць. Третя закономірність-оцінювання виразності мовлення-залежить від розвитку в дитини чутливості та сприйнятливості до засобів виразності мовлення оточуючих. Дитина ефективно засвоює мовлення, коли відчуває виразні відтінки лексичних, граматичних, фонетичних мовних значень, а також значень у зв'язному мовленні. Це закономірність вираження експресії та емоцій; мова має всі засоби відображення емоцій. У фонетиці-це інтонація, в лексиці-синонімія, перенос значення; у граматиці-особливі префікси та суфікси; в синтаксисі-стилістичні фігури. Засвоюючи лексичні та граматичні значення, діти розуміють, як моделюється (відображається) за допомогою мови зовнішній світ, а, засвоюючи засоби виразності мовлення, вони відчувають, як за допомогою мови розкривається внутрішній світ людини-її почуття, настрої, прагнення. Четверта закономірність пов'язана з формуванням у дитини "чуття мови". Мова функціонує як засіб комунікації у формі мовлення. Мовна система має певні орфоепічні, фонетико-фонологічні, словозмінні, словотвірні, морфологічні, орфографічно-пунктуаційні, експресивно-стилістичні, граматично-синтаксичні та інші норми. Саме тому, мовленнєва підготовка буде ефективною, якщо дитина набуде здатності

запам'ятовувати традицію сполучення мовних одиниць у єдиному мовленнєвому потоці, дискурсі, тексти. Це означає засвоєння норми цілісного мовлення, розвиток "мовного чуття" індивіда, набуття мовленнєвої компетенції. П'ята закономірність полягає у зумовленості писемного мовлення дитини успішним розвитком усного. Сутність п'ятої закономірності полягає в тому, що темпи збагачення мовлення зростають по мірі вдосконалення мовленнєвотворчої системи дитини. Означена закономірність ґрунтується перш за все на досвіді навчання мови, оскільки засвоєння мови визначає загальні вміння дитини. Ця закономірність базується на засвоєнні логіки, семіотики, лексики, граматики, умінні пов'язувати явища наук з навколишньою дійсністю, з предметами конкретними й абстрактними [7].

Проблема збагачення словникового запасу учнів початкової школи досліджувалася досить широко українськими вченими такими, як Н. Лазаренко, Л. Лук'яник, К. Пономарьова, та ін.

Дослідження К. Пономарьової присвячене проблемі функціонального підходу до вивчення лексики в початковому курсі української мови (на прикладі синонімів). У роботі обґрунтовано наукові засади укладання навчального словника синонімів для учнів початкових класів; підібрано синонімічні ряди виучуваних частин мови, доступні для розуміння і засвоєння молодшими школярами та найбільш частотні щодо вживання в їхньому мовленні; розроблено й експериментально перевірено систему вправ з синонімами для учнів.

Предметом дослідження Н. Лазаренко було формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та грамати-

чних значень. Ученою розроблено та експериментально апробовано систему вправ, що сприяють збагаченню й активізації словникового запасу молодших школярів, їх загальному мовленнєвому розвитку [2].

Предметом дослідження Л. Лук'яник було формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів західного регіону. Вчена визначає шляхи формування лінгвоукраїнознавчої компетенції: розвиток умінь і навичок творчого володіння усним і писемним мовленням у різноманітних ситуаціях спілкування та сферах комунікації; практичне застосування знань з рідної (української мови); використання знань з української мови як засобу підвищення загальноосвітнього рівня учнів. Автор наголошує на тому, що оволодіння дитиною словом відбувається в процесі діяльності та проходить декілька етапів: узагальнення мовних закономірностей, перенесення їх у план свідомого вжитку, узагальненого свідомого користування мовою, формування лінгвістичного ставлення до слова, яке характеризується як розуміння зв'язку, існуючим між граматичною формою й системою повідомлень, що нею передаються [3].

Розглянуті дослідження розкривають зміст та основні завдання збагачення словникового запасу учнів як одного із напрямів словникової роботи початкової школи. Слово допомагає дитині виокремити його суттєву ознаку; виступає для дитини "об'єктом" мислення, оскільки важливими функціями мислення є абстракція й узагальнення. Таким чином, абстрагуючи ознаку й узагальнюючи предмет, кожний учень засвоює слово як рядок мислення та засіб спілкування.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. Підготовка майбутніх учителів до формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів / Микола Вашуленко, Валентина Собко // Початкова школа. — 2011. — № 6. — С. 27—31.
2. Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Методика викладання (української мови)» / Н. І. Лазаренко. — К., 1993. — 24 с.
3. Лук'яник Л. В. Формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра західного регіону України засобами мовленнєвого етикету / Л. В. Лук'яник // Педагогічні науки. — Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. — Вип. 49. — С. 67—69.
4. Львов М. Методика обучения русскому языку в начальных классах / М. Львов, Т. Рамзаева, А. Светловская. — М. : Просвещение, 1987. — 415 с.
5. Патрина К. Т. О понимании значения слов детьми старшего дошкольного возраста / К. Т. Патрина // Вопросы психологии. — 1954. — № 4. — С. 56—60.
6. Потоцька Т. Ф. Психологічні основи використання словотворчої роботи з метою збагачення словника молодших школярів / Т. Ф. Потоцька: дис.... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. Ф. Потоцька. — К., 1984. — 207 с.

References

1. Vashulenko M. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do formuvannya movno-movlenniyevoyi kompetentnosti molodshykh shkolyariv / Mykola Vashulenko, Valentyna Sobko // Pochatkova shkola. — 2011. — # 6. — S. 27—31.
2. Lazarenko N. I. Formuvannya u molodshykh shkolyariv ponyattya pro slovo u vzayemozvyazku yoho leksychnykh ta hramatychnykh znachen' : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya doktora ped. nauk : spets. 13. 00. 02 «Metodyka vykladannya (ukrayins'koyi movy)» / N. I. Lazarenko. — K., 1993. — 24 s.
3. Luk'yanyk L. V. Formuvannya lnhvoukrayinoznnavchoyi kompetentsiyi molodshoho shkolyara zakhidnoho rehionu Ukrayiny zasobamy movlenniyevoho etyketu / L. V. Luk'yanyk // Pedahohichni nauky. — Kherson : Vyd-vo KhDU, 2008. — Vyr. 49. — S. 67—69.

4. L'vov M. Metodyka obuchenyya russkomu yazyku v nachal'nykh klasakh / M. L'vov, T. Ramzaeva, A. Svetlovskaya. — М. : Prosveshchenye, 1987. — 415 s.
5. Patryna K. T. O ponymanyyu znacheniyya slov det'my starshoho doshkol'noho vozrasta / K. T. Patryna // Voprosy psykholohyy. — 1954. — # 4. — S. 56—60.
6. Potots'ka T. F. Psykholohichni osnovy vykorystannya slovotvorchoyi roboty z metoyu zbahachenniya slovnyka molodshykh shkolyariv / T. F. Potots'ka: dys.... kand. ped. nauk: 13.00.02 / T. F. Potots'ka. — К., 1984. — 207s.

Струк А. Особенности обогащение словарного запаса детей шестилетнего возраста

В статье освещено словарную работу младшего школьника. Словарная работа в начальной школе является систематическая направленная на овладение учащимися незнакомых или сложных для их усвоения словам и предусматривает рассмотрение всех аспектов слова.

В процессе словарной работы углубляется понимание учениками того, что слова называют все явления действительности, слово и то, что оно называет (предмет, действие, признак) – это разные вещи, которые школьники должны научиться четко, разграничивать. Ученые-методисты отмечают, что любое словарное упражнение, при выполнении которого ученики выясняют семантику слова, устанавливают смысловые связи и т. п., превращается в лексическое упражнение. В то же время традиционные лексические упражнения, например, на группировки или замену одного слова другим, синонимичным, остаются языковыми до тех пор, пока они выполняются изолированно от текста, от речевой ситуации. Если же словарная упражнение имеет целью отбор, замену лексических единиц в тексте, в связанном высказывании, она с языковой превращается в речевую.

Ключевые слова: обогащение словарного запаса детей, народоведческую лексика, особенности обогащения, словарный запас, словарная работа, начальная школа.

Struk A. Features of acquisition of the following residence of children of the sixth-year old age

The article focuses on the vocabulary work of a junior schoolboy. Dictionary work in elementary school is a systematic program aimed at mastering students with strangers or complex words for their learning and provides for the consideration of all aspects of the word.

In the process of vocabulary work, students' understanding of what the words call all the phenomena of reality deepens the understanding that the word and what it calls (object, action, sign) are different things that students have to learn to clearly delineate. Scientists-methodists emphasize that any vocabulary exercise, during which students learn the semantics of words, establish semantic links, etc., turn into lexical exercise. At the same time, traditional lexical exercises, for example, grouping or replacing one word with others, are synonymous; remain linguistically until they are performed in isolation from the text, from the speech situation. If the vocabulary exercise is aimed at selection, the replacement of lexical units in the text, in a coherent statement, it translates from speech into speech.

The purpose of studying vocabulary and vocabulary work in the lessons of the native language is to teach younger students to understand the meaning of words, to explain them, to combine words with others, to pick and accurately, to expressly use lexical units in statements of different types and styles, to correct lexical errors and shortcomings, controlling their own verbal and written writings and works, to improve them.

Primary education is a substantive and procedural basis for the further education and development of school-children plays a significant role in the formation of a full-fledged educational activity in them, an integral component of which is the sufficient level of development of coherent speech, serving as an indicator and a condition for the formation of a socially active person. If a student timely and to a certain extent does not absorb the basic functions of speech, then he will not be able to implement in practice the forms of speech activity, it will be difficult for him to fulfill the tasks that the school, society sets before him.

Key words: enrichment of the vocabulary of children, ethnographic vocabulary, features of enrichment, vocabulary, elementary school.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2017